

Operační systémy

Synchronizace procesů a uváznutí

Petr Krajča

Katedra informatiky
Univerzita Palackého v Olomouci

- procesy a vlákna přistupují ke sdíleným zdrojům (paměť, souborový systém)
- příklad: současné zvýšení hodnoty proměnné o 1 (problém ABA)

```
;; X++
```

```
mov eax, [0xdeadbeef]
```

```
add eax, 1
```

```
mov [0xdeadbeef], eax
```

- scénář

1 A: načte hodnotu proměnné X z paměti do registru ($X = 1$)

2 A: zvýší hodnotu v registru o jedna

— proces A je přerušen OS a pokračuje B —

3 B: načte hodnotu proměnné X z paměti do registru ($X = 1$)

4 B: zvýší hodnotu v registry o jedna

5 B: uloží hodnotu zpět do paměti ($X = 2$)

— proces B dokončí činnost a pokračuje A —

6 A: uloží hodnotu zpět do paměti ($X = 2$)

- chyba souběhu (race-condition) \implies náročné na debuggování
- nejznámější chyba: Therac-25
- řešení \implies atomické operace a kritická sekce

- obecně přístupy do paměti nemusí být atomické (záležitost CPU, překladače)
- \implies vícevláknové aplikace (přerušení); víceprocesorové počítače (cache)
- lze vynutit určité chování \implies klíčové slovo `volatile` – často záleží na překladači
- *memory barriers* umožňují vynutit si synchronizaci (záležitost CPU)

Atomické operace

- Test-and-Set (TAS): nastav proměnnou a vrať její původní hodnotu
- Swap: atomicky prohodí dvě hodnoty
- Compare-and-Swap (CAS): ověří, jestli se daná hodnota rovná požadované, a pokud ano, přiřadí ji novou hodnotu (CMPXCHG)
- Fetch-and-Add: vrátí hodnotu místa v paměti a zvýší jeho hodnotu o jedna (XADD)
- Load-link/Store-Conditional (LL/CS): načte hodnotu, a pokud během čtení nebyla změněna, uloží do ní novou hodnotu

- obecně třeba zajistit, aby se sdílenými zdroji pracoval jen jeden proces
- \implies vzájemné vyloučení (mutual exclusion)
- \implies problém kritické sekce
- kritické sekce je část kódu, kdy program pracuje se sdílenými zdroji (např. paměť)
- pokud je jeden proces v kritické sekci, další proces nesmí vstoupit do kritické
- každý proces před vstupem žádá o povolení vstoupit do kritické sekce
- ukázka kódu:

```
do {  
    // vstupni protokol KS  
    ... prace se sdilenymi daty ...  
    // vystupni protokol KS  
    ... zbyly kod  
} while (1);
```

- obr. Tan 103

Požadavky na kritickou sekci

- vzájemné vyloučení – maximálně jeden proces je v daný okamžik v KS
- absence zbytečného čekání – není-li žádný proces v kritické sekci a proces do ní chce vstoupit, není mu bráněno
- zaručený vstup – proces snažící se vstoupit do KS do ní v konečném čase vstoupí

V kontextu OS

- potřeba synchronizovat činnost uživatelských procesů/vláken
- v kontextu jádra řada souběžných činností
 - nepreemptivní jádro OS (Linux < 2.6, Windows 2000, XP)
 - preemptivní jádro (Linux \geq 2.6, Solaris, IRIX)

Řešení

- zablokování přerušení (použitelné v rámci jádra OS); více CPU \implies neefektivní

Aktivní čekání

- spinlocks

- řešení č. 1

```
int lock = 0;
while (lock) { } // cekej
lock = 1;
// kriticka sekce
lock = 0;
```

- vstup do kritické sekce a její zamčení není provedeno atomicky!!!
- race-condition!!!

X86

```
wait:                                ;; while (lock) { }
    mov eax, [ebp - 4]
    cmp eax, 0x0
    jne wait
    mov eax, 0x01                    ;; lock = 1
    mov [ebp - 4], eax
```

Java Byte Code

```
0: aload_0                          // while (lock) { }
1: getfield      #2                  // Field lock:I
4: ifeq         10
7: goto         0
10: aload_0                          // lock = 1
11: iconst_1
12: putfield     #2                  // Field lock:I
```

Řešení č.2

- uvažujme následující **atomickou** operaci

```
bool test_and_set(bool *target) {  
    bool rv = *target;  
    *target = true;  
    return rv;  
}
```

- a kód

```
while (test_and_set(&lock) == true) { }  
// kriticka sekce  
lock = false;
```


Řešení č.3

- uvažujme následující **atomickou** operaci, která prohodí dvě hodnoty

```
void swap(bool *a, bool *b) {  
    bool tmp = *a;  
    *a = *b;  
    *b = tmp;  
}
```

- a kód

```
key = true;  
while (key == true)  
    swap(&lock, &key);  
// kriticka sekce  
lock = false;
```

- řešení vzájemného vyloučení bez použití atomických operací

Proces A

```
lockA = true;  
turn = B;  
while (lockB && (turn == B)) { }  
...  
lockA = false;
```

Proces B

```
lockB = true;  
turn = A;  
while (lockA && (turn == A)) { }  
...  
lockB = false;
```

- vyžaduje férové plánování

- chráněná proměnná obsahující počítadlo s nezápornými celými čísly
- operace P (*proberen* – zkoušet): pokud je hodnota čísla nenulová, sníží hodnotu o jedna, jinak čeká, až bude hodnota zvýšena (operace někdy označována i jako *wait*)

```
void P(Semaphore s) {  
    while (s <= 0) { }  
    s--;  
}
```

- operace V (*verhogen* – zvýšit): zvýší hodnotu o jedna (operace někdy označována jako *signal*, *post*)

```
void V(Semaphore s) {  
    s++;  
}
```

- operace P a V se provádí atomicky

- binární semafor – může nabývat hodnot 0, 1 (*mutex*, implementace kritické sekce)
- obecný semafor – slouží k řízení přístupu ke zdrojům, kterých je konečné množství
- implementace s pomocí aktivního čekání nebo OS (\implies pasivní čekání)

```
struct sem {
    int value;
    struct process * list;
};

void P(struct sem * s) {
    s->value--;
    if (s->value < 0) {
        // pridej proces do s->list;
        block(); // uspi aktualni proces
    }
}
```

- dokončení...

```
void V(struct sem * s) {  
    s->value++;  
    if (s->value <= 0) {  
        // odeber process P z s->list  
        wakeup(P);  
    }  
}
```

- operace musí být provedeny atomicky (řešení \implies spin-lock na začátku operace)
- seznam by měl být jako FIFO
- spolupráce wakeup s plánovačem
- všimněte si záporné hodnoty `s->value` \implies počet čekajících procesů

Bariéry

- synchronizační metoda vyžadující, aby se proces zastavil v daném bodě, dokud všechny procesy nedosáhnou daného bodu

Read-Write zámky

- vhodné pro situace, které čtou i zapisují do sdíleného prostředku
- čtecí a zapisovací režim zámku
- vhodný, pokud jde rozlišit čtenáře a písaře

Podmíněná proměnná

- čekání na změnu proměnné – neefektivní aktivní čekání
- operace `wait`, `signal`
- kombinace se zamykáním

- modul nebo objekt
- v jeden okamžik může kteroukoliv metodu používat pouze jeden proces/vlákno
- nutná podpora prog. jazyka
- Java (synchronized), .NET (lock)
- rozšíření o podporu čekání (Wait, Pulse, PulseAll) \implies možnost odemčít zámek společně s čekáním

```
public class Bank {  
    private String name;  
    private int[] account;  
    public synchronized void transfer(int from, int to, int amount) {  
        account[from] -= amount;  
        account[to] += amount;  
    }  
    public synchronized int summary() {  
        int sum = 0;  
        for (Integer a: account)  
            sum += a;  
        return sum;  
    }  
    public String getName() {  
        return name;  
    }  
}
```


Java

```
public synchronized void foo() {  
    // kod  
}  
  
public void foo() {  
    synchronized (this) {  
        // kod  
    }  
}
```

C#

```
public void foo() {  
    lock(this) {  
        //kod  
    }  
}
```

- obecný mechanismus – synchronizační objekty se nacházejí ve dvou stavech (signalizovaný vs. nesignalizovaný)
- signalizovaný objekt je dostupný (mutex, semaphore, event, thread, etc.)
- (univerzální) čekací funkce (`WaitForSingleObject`, `WaitForMultipleObject`) – čeká dokud se objekt(y) nedostanou do signalizovaného stavu
- čekací funkce slouží také k manipulaci s mutexy, semaforey, ...
- `CreateMutex`, `CreateSemaphore`, ... (možnost vytvořit pojmenované objekty)
- `ReleaseMutex`, `ReleaseSemaphore`, `SetEvent`
- `SignalObjectAndWait` – kombinuje předchozí operace do jedné atomické

Další synchronizační metody

- Interlocked API (atomické operace), spinlocks (jádro)
- kritická sekce (`EnterCriticalSection`, `LeaveCriticalSection`)

Synchronizace procesů

- SYSTEM V IPC
- sdílená paměť, semaforey, zasílání zpráv
- práce semaforey (skupiny semaforů) – `semget`, `semctl`, `semop` (mj. společné rozhraní pro operace typu P a V) ...
- sdílené všemi procesy \implies správa oprávnění

Synchronizace vláken

- `libpthread` – mutexy, semaforey, rw-zámky, bariéry
(`pthread_mutex_lock`, `pthread_mutex_trylock`, `pthread_mutex_unlock`,
`pthread_cond_wait`, `pthread_cond_signal`, `sem_wait`, `sem_post`, ...)
- `futexy`

Atomické operace

- chybí obecné rozhraní v uživatelském prostoru
- `glib`, `lib_atomic_ops`
- jádro používá vlastní sadu operací (`atomic_read`, `atomic_set`, ...)

- **uváznutí** – systém se dostal do stavu, kdy nemůže dál pokračovat
- *U množiny procesů došlo k uváznutí (deadlocku), pokud každý proces z této množiny čeká na událost, kterou pouze proces z této množiny může vyvolat.*

Užívání prostředků

- request – požadavek na prostředek, není-li k dispozici, proces čeká
- use – proces s prostředkem pracuje
- release – uvolnění prostředku pro další použití

Podmínky vzniku

- Mutual exclusion – alespoň jeden prostředek je výlučně užíván jedním procesem
- Hold & wait – proces vlastní alespoň jeden prostředek a čeká na další
- No preemption – prostředek nelze násilně odebrat
- Circular wait – **cyklické čekání** (proces A vlastní prostředek 1, chce prostředek 2, který drží B a současně žádá o 1)

Ignorance

- „neřešení“, v praxi často používané

Detekce (detection & recovery)

- pokud vznikne deadlock, je detekován a některý proces odstraněn
- k detekci se používá *alokační graf prostředků a graf čekání*
- alokační graf:
 - orientovaný graf
 - dva typy uzlů – prostředek, proces
 - hrana proces-prostředek – proces čeká na prostředek
 - hrana prostředek-proces – prostředek je vlastněn procesem
- graf čekání vznikne vynecháním uzlů prostředků a přidáním hran $P_n \rightarrow P_m$ pokud existovaly hrany $P_n \rightarrow R$ a $R \rightarrow P_m$, kde P_n a P_m jsou procesy a R je prostředek
- deadlock vznikne, pokud je v grafu čekání cyklus
- \implies odebrání prostředků, odstranění procesu (Jak vybrat oběť?), opakované zpracování (rollback)
- Kdy má smysl provádět detekci?

Zamezení vzniku (prevention)

- snažíme se zajistit, že některá z podmínek není splněna
- zamezení výlučnému vlastnění prostředků (často nelze z povahy zařízení)
- zamezení držení a čekání
 - proces zažádá o všechny prostředky hned na začátku
 - problém s odhadem
 - plítvání a hladovění
 - množství prostředků nemusí být známe předem
 - jde použít i v průběhu procesu (ale proces se musí vzdát všech prostředků)
- zavedení možnosti odejmout prostředek – vhodné tam, kde lze odejmout prostředky tak, aby nešlo poznat, že byly odebrány
- zamezení cyklickému čekání – zavedení globálního číslování prostředků a možnost žádat prostředky jen v daném pořadí

Vyhýbání se uváznutí (avoidance)

- procesy žádají prostředky libovolně
- systém se snaží vyhovět těm požadavkům, které nemohou vést k uváznutí
- je potřeba znát předem, kolik prostředků bude vyžádáno
- tomu je přizpůsobeno plánování procesů
- **bezpečný stav** – existuje pořadí procesů, ve kterém jejich požadavky budou vyřízeny bez vzniku deadlocku
- systém, který není v bezpečném stavu, nemusí být v deadlocku
- systém odmítne přidělení prostředků, pokud by to znamenalo přechod do nebezpečného stavu (proces musí čekat)

Algoritmus na bázi alokačního grafu

- vhodný, pokud existuje jen jedna instance každého prostředku
- do alokačního grafu přidáme hrany (proces-prostředek) označující potenciální žádosti procesu a prostředky
- žádosti a prostředek se vyhoví pouze tehdy, pokud konverze hrany na hranu typu (prostředek-je vlastněn-procesem) nepovede ke vzniku cyklu

Bankéřův algoritmus

- vhodný tam, kde je větší počet prostředků daného typu
- na začátku každý proces oznamí, kolik prostředků jakého typu bude maximálně potřebovat
- při žádosti o prostředky systém ověří, jestli se nedostane do nebezpečného stavu
- pokud nelze vyhovět, je proces pozdržen
- porovnávají se volné prostředky, s aktuálně přidělenými a maximálními

- uvažujeme m prostředků a n procesů
- matice $n \times m$
 - max – počet prostředků, které bude každý proces žádat
 - $assigned$ – počet přiřazených prostředků jednotlivým procesům
 - $needed$ – počet prostředků, které bude každý proces ještě potřebovat (evidentně $needed = max - assigned$)
- vektory velikosti m
 - E – počet existujících prostředků
 - P – počet aktuálně držенých prostředků
 - A – počet dostupných zdrojů (evidentně $A = E - P$)

Algoritmus

- 1 najdi řádek i v $needed$ takový, že $needed[i] \leq A$, pokud takový není, systém není v bezpečném stavu
- 2 předpokládej, že proces skončil a uvolnil své zdroje, i.e., $A \leftarrow A + assigned[i]$ a odstraň řádky i ze všech matic
- 3 opakuj body 1 a 2, dokud nejsou odstraněny všechny procesy nebo není jasné, že systém není v bezpečném stavu

	K	L	M	N
A	3	0	1	1
B	0	1	0	0
C	1	1	1	0
D	1	1	0	1
E	0	0	0	0

assigned

	K	L	M	N
A	1	1	0	0
B	0	1	1	2
C	3	1	0	0
D	0	0	1	0
E	2	1	1	0

needed

$$E = \langle 6, 3, 4, 2 \rangle$$

$$P = \langle 5, 3, 2, 2 \rangle$$

$$A = \langle 1, 0, 2, 0 \rangle$$

- podmínku splňuje proces $D \implies$ odebrán a $A \leftarrow \langle 2, 1, 2, 1 \rangle$
- podmínku splňuje proces $A \implies$ odebrán a $A \leftarrow \langle 5, 1, 3, 2 \rangle$
- podmínku splňuje proces $B \implies$ odebrán a $A \leftarrow \langle 5, 2, 3, 2 \rangle$
- podmínku splňuje proces $C \implies$ odebrán a $A \leftarrow \langle 6, 3, 4, 2 \rangle$
- podmínku splňuje proces $E \implies$ odebrán a $A \leftarrow \langle 6, 3, 4, 2 \rangle$